

falat vagyont el lehet adni, vagy árendába adni, hogy valamit behozzon, mert máskép bizonytalanért adom oda a bizonyosat. Kérlek adj tanácsot ez iránt. Van-e reményed, hogy az a piczi birtok nekem valamit jövedelmezhet? Vagy hogy eladhatom? S körülbelül mennyit érhet a te véleményed szerint? Szólhatsz bátran, ezzel nem compromittálok magad Zsiga előtt, mert Zsiga leveledet nem olvassa. Különben is neked testvérnék részrehajlatlannak illik lenned két más testvér között s nem akarhatsz Zsigának úgy használni, hogy nekem árts. — Mukinak is írok, nem tud-e vevőt.¹ Légy olly jó szolgáltsd leveletem kezébe, mert ő nem keres postán levelet. — Isten áldjon meg! Családom szívesen köszönt.

Pest, novemb. 4. 1850.

Szerető testvéred
József.

(Válaszolj, kérlek.)

BAJZA JÓZSEF DR.

DÖBRENTEI GÁBOR EDDIG ISMERETLEN LEVELE AZ AKADÉMIA SZERVEZÉSÉRŐL ÉS MEGALAKULÁSÁRÓL.

»Hogy tehát a magyar nyelv áldozatává ne legyen, sőt sikeresen ellentállhasson a németesítő törekvéseknek s a diák nyelv uralmának, arra legjobb eszköz, hogy a nyelv művelésére s annak becsmérői elleni védelmére egy Magyar Tudós Társaság állíttassék fel...« hangzott el a szó 1825. nov. 3-án délelőtt Sopron megye szaporabeszédű követjének, Nagy Pálnak ajkairól s azonnal felgyulladt a láng az áldozati oltáron, melyre az első, legbővebb olajáldozatot a nagy Széchenyi öntötte... s az Akadémia megalapítása biztosítva volt.

Az 1825—27. évi XI-dik törvénycikk 1827 aug. 18-dikán szentesítést nyert, tehát még csaknem két esztendő kellett ahhoz, hogy az oltáron lobogjon a tűz s a nemzet legjobbainak egy százados hő óhaj-tása, a megalapítás törvénybe iktatása teljesezésbe menjen.

Megvolt már rá az anyagi erő, elég volt téve a törvényes formának, most következett a szervezés munkája, mely újabb csaknem négy esztendőt igényelt, míg 1831 febr. 14-én az első nagy gyűlést megtarthatták.

A magyar áldozatkészség megragadó s példátlan jeleneteinél nem kevésbé érdekesek a szervezés és munkába állítás bizottsági tárgyalásai. Megindultak a tervezgetések s a bizottságot, mely a »Társaság Alap-

¹ Bajza János a költő öccse, Lenczi is öccse Bajzának, aki 1845-ben halt meg.

rajzát és rendszabásait« végkép megállapítsa, József nádor már november 30-ára kinevezte.

A bizottságnak elnökén s a négy alapítón kívül kinevezett 22 tagja közt ott volt Döbrentei Gábor, irodalmunk kiváló alakja, másodtartománybiztos és táblabíró is, kinek egy eddig *ismeretlen* levelére akadtam, melyet alább közlök. Erdélyi barátját, Vajda Dánielt, a csombordi br. Kemény Simon fiának nevelőjét tudósítja a szervezési munkálatokról érdekes levelében, melynek értékét fokozza az, hogy ő volt az Akadémia első »titoknok« s ő írta meg az alapítás történetét az első évkönyvben.

A levél így hangzik :

Budán, Martz. 29 d. 1828.

E' folyó hónap 16dikán költ becses leveledet, tegnap előtt Pesten a' Casinóban adák kezembe. Kedvedért röviden, a' mennyiről lehet, kése-delem nélkül tudósítalak.

A Nádor Ispány által összehívott 's az Ujságokban megnevezett kiküldöttség, Pesten a' Királyi Tábla szálájában Martzius 15-dikén elvégezé az Ország Gyűlési Planumra észrevételeit. Azon planumot 1826nak elején Posonyban Vay Ábrahám írta Révai nyomán s megjárá az Udvar-t. Annak utmutatásai s a kiküldöttség hozzá adásainál fogva az Akadémia főbb vonásai ezek :

Véd, a' Nádor Ispány.

Igazgató Tanácsa állani fog 25 Tagból, kiket az Ország négy Statusaiból most eleinte a' négy első Fundator nevez ki. Ezek kötelessége, az Akadémia fundusára való vigyázat. Magok választanak maguknak minden esztendőre Elölülőt, a ki csakugyan több esztendőre is megmarasztható, 's az lesz az Akademiának Elölülője. Ezek nevei most majd a Planummal felmennek az Udvarhoz s ha megerősittetik minden kifogják nevezni az Akademicusokat. Ezek és az Igazgatók együtt választják majd a Titoknokot.

Igazgatók és az Akadémia rendes Tagjai magok töltik be, halál esetére, megint számaikat 's midőn a hijános helyet bé töltötték uj Tag kinevezésével, azt bejelentik a' Védnek. Tehát az Akadémia magától függ.

Rendes Tag lesz 42. Ezek közül ha csak lehet Pesten 's Budán és a' közelben kellene lakni 18-nak. Fizetésbe eleinte közülök csak 12 jó. Hat a' két városban, kik egyenként 500 for. pengőt kapnak, hat az Országban szélyel személyenként 300 forttal. A' Titoknok fizetése 800 f. pengő pénz.

A tudományok hat osztályra vannak szakasztva. Philologia, Historia, Philosophia, Mathezis, Physica, Jurisprudentia, 's mindenik Iró a' maga osztályához fog dolgozni.

Kérdést esztendőnként az Akadémia kettőt tesz fel. Jutalma mindeniknek 100 arany.

Esztendőnként a' megjelent Magyar Munkák közül a' két legjobbnak ítélendő kap külön külön 900 for. pengő pénzt.

Tiszteletbeli Tagja lesz az Akademiának 24. 'S valamint a' Rendes Tagnak úgy a Tiszteletbelinek is már valami magyar munkát kellett kiadni. Levezető Tagok száma határozatlan. Ezek közé felvételnek hazai és külföldi Tudósok. Minden felvételendő Rendes, Tiszteletbeli és Levezető Tag diplomát kap magyarul és a' Nádortól 's Előülőtől és Titoknoktól aláírva.

Az Igazgatók minden esztendőben egyszer gyűlnek össze. A' Rendes helybeli Tagok minden héten egyszer valamennyi Tag egyszer egy esztendőben és jutalmak osztására.

Most foly ezen és még több meg állapított Részleteknek magyarul és deákul való feltétele. Ezekután következnek a Statutumok. Husvétig készen akarunk lenni.

Az ülések Actuariusának Gróf Teleki József, mint Előülő Horvát Istvánt, a Nemzeti Muzeum Bibliothecariusát nevezte ki.

Kész lévén minden Irás, magyarul és deákul, Gr. Teleki feladja a Nádornak ki küldi Bécsbe. Ha ott el fogadják legfeljebb Augusztusra az Akademia állhat. Reménység nagy van. Urunk nincs ellene, a Cancellaris Gr. Reviczky mellette.

Azon akarnék lenni, ha majd a' Tagok kinevezésében is lehetne valami befolyásom, hogy Erdélyi Irók is jussanak közükbe. De bár fundáló is találkoznék addig Uraitok közül. A' két hazának jobb volna ebben kezét fogni. Egyébiránt én nem keresek az Akademiában semmi hivatalt vagy Taggá lehetést. Az ilyest másra hagyom 's választatni inkább önkényt legszebb.

Ha ezután irsz, irj nekem Budára. Station Budá vára. Lakom: Urak utcája Nro 34. a mint az ide tett jegyzés mutatja.

B Kemény Simonné igen szívesen tisztelem. Prof. Hegedüst ölelem.

Isten veled. Köszönöm a' poharat, melyet érttem üritettél, én a jövő kedden mellyen Gr. Széchenyi István az egész kiküldöttséget megvendégli a' Casinóban éretted Tokajit, Neszmélyit és Champagnert iszom.

hiv barátod:

Döbrentei Gábor mk.

E levélben foglaltak épen úgy, mint az Akademia »Alaprajza«, »Rendszabásai« és »Statutumai«, melyek azóta kétszer is változáson mentek keresztül, ma már a történeleméi. Ujat belőlük meg nem tudunk, de három szempontból mégis figyelemre méltóak.

1. Feltűnő az a határozottság, melylyel Döbrentei az Akademia első évkönyvében az alapítás történetével kapcsolatban a 46. lapon s ezen levélben is a mellett marad, hogy a szervező »kiküldöttséget« a Nádor hívta 1828 márcz. 15-ére össze, holott Szász Károly: Széchenyi István és az Akademia megalapítása cz. Bpsten 1880-ban megjelent műve 146. lapján jegyzetben czáfolja ezt meg okmányokra hivatkozva.

A kérdés nem lényegbe vágó s Döbrentei javára Szász Károlylyal szemben csak úgy volna eldönthető, ha előkerülne valahonnan Döbrentei-nek a bizottsági tárgyalásokra meghívó eredeti levele, s azt a nádor, vagy Teleki a nádor nevében írta volna alá.

2. Érdekes továbbá azért, mert megtudjuk a levélből, hogy Döbrentei egyáltalán nem kereste az akadémiai tagságot, hanem érdemei méltó jutalmaként nyerte el.

3. Végül arról is értesülünk, hogy van már akkor törekvés a két haza egyesítésére s Erdély főurainak megnyerésére, hogy legyenek alapítók az Akadémiában.

Természetesen érdekes apróság Széchenyi lakomája a Casinóban.

Döbrentei Gábort, magyar irodalmunknak rendkívüli tevékenységű, nagy önrzetű kiválóságát általában nem tartják rokonszenves frónak. Nézeteit erőszakosan és merészen nyilvánítja; az irodalmi életben elbizakodott; irányja erőltetett, dagályos, néha izetlen és különös; mondogatják róla. Védelmére őt magát szólaltatom meg, közreadván még két levelét, melyet szintén Vajda Dániel nevű barátjához 1819-ben és 1820-ban, Marosnémetiből írt Csombordra, hol Vajda a Kemény Simon báró fiainak nevelésével foglalkozott.

Mindkét levele érdemes arra, hogy az irodalom tudjon létezésükről, pedig mostanáig egy leveles láda sötétségében elrejtve valának. S talán ma sem közölhetném ezeket, ha a léczfalvi Vajda Dániel családja egészen ki nem hal s távoli rokonság révén egy pár kegyelettel őrzött levél, köztük Döbrenteiéi hozzám nem kerülnek. Ennyit a levelek történetéről.

Az egyik levél 1819 márcz. 22-dikén kelt Marosnémetiből. Összes életrajzírói azt mondják róla, hogy ez év júliusában hagyja oda Marosvásárhelyt, hol tanítványával Gyulai Lajos gróffal az erdélyi törvényeket tanulta. E levél kezdő sorai, tartalma a mellett szólanak, hogy már tavasszal, márczius hóban odahagyták Marosvásárhelyt.

Nem tarthatjuk ugyanis valószínűnek, hogy a mult évszáz elején létező közlekedési állapotok mellett, végleges távozásuk előtt pár héttel Maros-Tordából Hunyad-megyébe oly hosszú szünetre távoztak volna, hogy ráért volna Döbrentei Vajdával, Bolyaival s másokkal levelezni Marosnémetiből, ha ekkor már hosszabb időre nem távozott volna Németibe. Hogy márcz. 22-dikén itt volt, ez a levél kétségtelenné teszi. Hogy innen jul. előtt már ír előkelő főurainkhoz levelet, azt irodalmi munkásságának szemmel tartása után szintén megállapíthatjuk s életrajzíróinak ezt a tévedését ezek alapján szintén leszögezhetjük.

Mind a két levél választékos irányú, művelt, s igaza tudatában energikus lélekből származik. A korábbi tárgyi értékben gazdagabb, a későbbi csendes humort rejt magában.

Az 1819 márcz. 22-iki több szempontból figyelemre méltó. Megismerjük belőle »A Kis Gyula könyve, vagy fiú és leánygyermeknek számára írt elbeszélések. Pest 1829.« cz. művének történetét. E könyve új kiadást ért 1845-ben, 1858-ban s utolsó kiadása 1861-ben jelent meg, de már 1809-ben »ifjúi vak tűzzel« megírta s nem is a Horatius »nonum prematur« receptje szerint 9 év mulva, hanem 20 év mulva adta ki, mert rajta 10 év mulva felfedezi, hogy »látszik mindenütt a veretlen úton menő ifjú munkája« s e felfedezésére 10 évi gondos csiszolgatás után nyomatja ki. 1819-ben Br. Kemény Simon, Kazinczy és gr. Dessewffy

gyermekeinek szánja, de míg megjelent, ezek is, mint tanítványai kinöttek ezen elbeszélések világából.

A kötekedőnek híresztelt Döbrentei jó barátja előtt közvetlen őszinteséggel fedi föl lelke mélyét e levélben. Ő »a jövődében talán szebben fejlődő kor számára dolgozik« s elve: »el kell siketülni a mindég feljebb törekedő Magyar Írónak a mostaniak lármája iránt«. Hogy írotársaival összevessz, Kazinczyval s irányával szakít, hogy az Akadémia alapításánál kellemetlenkedésekben aktíve és passíve részes, mindezeket e sorokkal menteni nem lehet, de hogy ezekben jóhiszeműen harcol, azt eltagadni Döbrenteitől ép oly elfogultság volna, a milyennel több oldalról vádolják.

A végén magára maradt. De csaknem elmondhatjuk, hogy tudatosan törekedett erre. Azt írja Vajdának: »Úgy tetszik, mintha a' magánosságban több erő gyűlne... A sok társalkodás lesúrolja ugyan a' darabosságot, de széllyel oszlatja a' lélek energiáját.« Elismeri tehát darabosságát, de nem akarja feladni lelke energiáját. Végül arra is bizonyító okmány ez a levél, hogy szindarab-fordításaival először vidéki szinpadokon áll elő s midőn sikert arat, megy, mint gondos fordító Pestre velök.

Az irodalom a mellett, hogy Halabori Bertalan írásának felfedezőjét s régi nyelvméleink szorgalmas kiadóját méltányolja Döbrenteiben, lehetne ezek után egyéniségének megítélésében is enyhébb az »Erdélyi Múzeum« megalapítójával, a nagy tevékenységű, energikus lelkű, erős önértető íróval szemben.

Az 1819-ben írt levél szórul-szóra, eredeti orthographiával közölve ez:

MarosNémeti Martz 22 1819.

Édes Barátom,

Hogy miként töltöm időmet, azt Bolyaihoz írt levelemben eléadám. Ő vagy megfogja mondani, vagy általadja rendjeimet olvasás végett. Mint vagy Te? Néhányszor ohajtám magamnak bár az a szép lelkű birtokosok lakhelye Csombord, nem Enyednél volna a' Maroson túl, hanem itt, vagy megfordítva. Majd ha Májusban lejöttek, mely halhatatlan napjaim lennének!

A' napokban vevém elé, 1809-ben Gyermekek számára írt Elbeszéléseimet (Contes, Erzählungen) mely jó, hogy valamely ifjui vak tűz ki nem repítette azokat, látszik mindenütt a' veretlen úton menő ifjú' munkája és stylusom mely kedvetlen, mely tisztátalan. Most azokat újra kell öntenem, 's beléjek könnyüséget játszodnom. Az én egykori tanítványaim már elhagyák azon gyengéd kort, mely e' nemű elbeszéléseket szeretetre méltó kíváncsisággal szokott olvasgatni, 's a' megszerettetett egymásnak játék közben citálni. A te kedves házad kisebbjei a' Kazinczy és Gr. Dessewffy gyermekei volnának most azok, kiknek kedvéért, 's ezek által másokéért, dolgoznom ki, eltérve szokottabb 's talán kedvesebb pályámról. Elégnek azon Elbeszélések, hanem ha az említett kedves gyermek sereg' szülejihez való tiszteletem fogja őket eltiltani, feledékenységbe menésektől. Most látom, hogy a' szünetlen gyakorlás

hova vihet, 's hogy a' csupa természet ösztöne nem elég kivált oly Literaturában nem, hol majd mindenütt utat kell törni, 's mennyi fáradással! Valóban el kell siketülni a' mindég feljebb törekedő Magyar Irónak a' mostaniak lármája iránt, s úgy dolgozni a' jövődében talán szebben fejlődő kor számára.

Hogy összeveszett velem Gr. Teleki Mihály azt hallani fogtad — tollens vacuum plus nimio gloria verticem. Gr. Teleki József sirhalmára állok, kinek életét irtam, ott szóljon Gr. T. Mihály — diadalmas-kodom. És én űzni fogom azon ideát, a' mig lehet. Sajnálva kell nézmem az embereket, vagy minket olly teremtéseket, kik a' Jót, csak a' magok kedves Énjek kitetszhetőségénél fogva segítik elé. Ha nekem kell kiszenevednem hogy a' Társaságból valami legyen, nem bánom, eltűnök mindent. Ugy tetszik, mintha a' magánosságban több erő gyűlne az olly nemű munkálkodásra, mellyről szóllok, érzéseink magokba szorulnak 's a' gondolatot nagyobb indulattal repítik elé. A' sok társalkodás a darabosságot lesurulja ugyan, de széllyel oszlatja a' lélek energiáját. Azért van az úgy nevezett nagy világban annyi üres fecsegő.

Kérlek, mond meg Mezeinek, ölelem kis Birijével együtt. Kérdezd ha eladta-e már Kováchich Syllogeját, 's kérd hogy a' tanítványom számára irt praxisát, mellyben a' Levata etc. írása módját lediktálta, keritse kezéhez 's adja által Kolozsvárát a' Prov. forumkor Gr. Gyulainak.

Ne neheztelj, ha még e' kis levél általadására is fárasztalak. Azt köszönöm meg benne, hogy Elvira jó előadásában Szinjátszónénk, a' mint hallok nagyon igyekezett. Voltair egykor versekben köszönte az illyet Mme Geofrinnak.

A Báróné kezét csókold helyettem. Ha Májusban lejő Csombordra, bizonyosan felmegeyek. Használ e' Lilidnek a' magnetizálás? O, hogy élj te azzal boldogul, s' az ész és szív gyönyörűségeiben ne felejtssd el szerető barátodat:

Döbrentei G.

Az 1820-ban kelt másik levele magán természetű vonatkozásokkal van tele. Felcsillan egy passzusában csendes humor, ott, hol a kukoricza olcsóságától teszi függővé a nyomás alatt álló műve árát. Kulturtörténeti szempontból jellemző e korra az, hogy két vármegyéből művére csupán 35 előfizető jelentkezik.

E kor ugyanis még nem áll messzi attól az időtől, midőn a magyar úr asztalán, vagy talán épen mestergerendájára függesztve föl, csupán a kalendárium volt az irodalompartolás egyetlen bizonyító nyomtatványa.

De hogy e levél elolvasása után íróját, a korhoz, melyben ír, hozva relatióba, nehézkesnek mondjuk: ez igazságtalanság volna.

A levél szövege híven közölve ez:

M. Németi, Május 26d. 1820.

Kedves Barátom,

»Vásárhelyről majd többet irok.« Ezzel rekesztéd-bé Február 6-dikán Csombordon irt rövid de szíves leveledet. Azonban az új házias ember elmerüle örömeiben, 's a' szerelem édes bohóskodásai elfelejtették

vele, eremitáskodó barátját. Hanem tudom, hogy ezen kis emlékeztetésem mindent véghez vitet veled, a' Magazin der Reisebeschreibung ügyében 's el lesz igazítva kérésem, mellyről ha tudósítani fogsz. Kettősen örvendek majd, mert hogy létedet is tudni fogom.

Trattnert Pestről én mind eddig hijában vártam ide, hova szándékozott, minek utánna Krassó vármegyében a' kamarától 22000 Rftjő pénzen vásárlott faluját e' tavaszon kézhez akarta venni. Félek, hogy valami nagy baja lett, mert se a' külföldi színjátékok felől írt Jelentésemet még ki nem nyomtatta, se nem ir. A mikor azon Jelentés kijőve az ujságban érteni fogod, hogy 4 kötetért, melly 36—40 árkusnyiból fog állani kérünk 5 Rftot V. Cz.-ban. A törökbuza olcsó lévén, leszállított árron kell adni a' Múza természetményeit is. Hunyad és Zaránd Vármegyékben ajánlák magokat egynek és másnak mindössze 35 ten a' kik vennék.

A jövő hónap közepén Hátszeg vidékét akarom többek társaságában megjárni, Julius elején Kolozsvárat leszek, Augusztusban — de mit is írok ennyi planumot egyszerre, hiszen még messze van 's ezer akadály jöhet — Pestre szándékozom.

Én sokat szeretnék még Neked irni, de többet beszélni, nyájas társaságodban.

Tiszteld a Mélt Báróékat nevemben, 's Bolyait öleld. Vagyok mindenkor hived

Döbrentei Gábor mk.

Ha Döbrenteinek Kölcseyvel, Kazinczyval, Wesselényivel, Dessewffy gróffal s másokkal folytatott leveleit az irodalom nyomtatásra méltatta, ezek a levelek is, gondolom, szerény helyen megvonulhatnak azok után s közlésükkel úgy vélem, kötelességet róttam le a mult iránt.

SZÉKELY ÖDÖN.

FŐVONALAK GYURIKOVICS GYÖRGY ÉLETÉBŐL.

A nemeskúthi *Rexa* család csejthei oklevéltárában a családdal rokon Gyurikovics Györgyre vonatkozólag ily című jegyzeteket találtam, a melyek közlése éppen most, midőn a M. Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárának kézirati osztályán a Gyurikovics-levéltár anyagával foglalkoznak, különösen alkalmoszerűnek látszik.

A jegyzetek szóról-szóra így következnek:

1780. Jul. 12 született Ivanócson Trentsín Megyében Gy. Gy., kinek atya Gy. Pál, anya Petenady Erzsébet vala, és folnevelkedett 10-ik éves koráig szülei házában.

1789. Sept. 10. született Pápán Veszprém Megyében Szokoly Krisztina, kinek atya Szokoly József, anya Pallinger Anna vala.

790. és 91. tanula az ifju gyerek Gy. Gy. Vág-Ujhelyen.

792. tanula ő Nemes Podhragyon.

793. Trentsínben, hol ő a 794 évet is töltötte.